

İspanya İç Savaşı'nın Başlaması ve Savaşın Türk Basınındaki Yansımaları (1936)

Sabit Dokuyan*

Murat Sıtkı Karabulut**

ORCID: 0000-0002-0592-5366

ORCID: 0000-0002-8403-2223

Öz

1936-1939 yılları arasında cereyan eden İspanya İç Savaşı, İkinci Dünya Savaşı'nı hazırlayan hadiselerden biri olmuştur. Revizyonist ve anti revizyonist olarak adlandırılan bazı devletler İspanya'da yaşananlara müdahale ederek, oluşmakta olan yeni dünya düzeninde kendi arzularının kabul görmesine çaba sarf etmişlerdir. İç savaşta; Milliyetçiler ve Cumhuriyetçiler olarak iki grubun öne çıktığı görülmektedir. Almanya ve İtalya Milliyetçilerin, Sovyetler Birliği ise Cumhuriyetçilerin yanında yer almıştır. Tüm dünyanın yakından takip ettiği bu süreç Türkiye tarafından da ilgiyle ve kaygıyla izlenmiştir. Türk basını İspanya İç Savaşı'na yoğun bir ilgi göstermiştir. Savaşın nedenleri, mücadele eden tarafların amaçları, çatışmaları destekleyen devletlerin takındıkları tavırlar ve beklentileri gazetelerin kimi zaman köşe yazılarında kimi zaman ise manşetlerinde gündeme getirilmiştir. Bu çalışmada; İspanya'da yaşanan iç savaşın ilk senesinde yaşanan gelişmelerin Türk basınına yansımaları beş gazete (Akşam, Cumhuriyet, Kurun, Son Posta ve Ulus) üzerinden incelenmiştir. Çalışmada ayrıca arşiv belgeleri ve telif-tetkik eserler de kullanılarak konunun ayrıntıları verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İspanya İç Savaşı, Revizyonist, Anti-revizyonist, Türkiye, Franco, Faşizm

Gönderme Tarihi: 19/10/2019

Kabul Tarihi:25/12/2019

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-Posta: sabitdokuyan@duzce.edu.tr,

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-Posta: muratsk@anadolu.edu.tr

Breaking Out Of Spain Civil War And Its Reflections In Turkish Media (1936)

Abstract

Spain Civil War which takes place between the years of 1936 and 1939 becomes one of the incidents that leads up to Second World War. Some states which are called revisionist and antirevisionist make an effort to gain admission of their wishes in the new world order which is in the making. In the Civil War; it is seen two groups that become prominent as nationalist and republican. Germany and Italy are on nationalists' side and Soviet Union is on republicans' side. This period which is followed by all states, it is also followed with attention and concern by Turkey. Turkish media takes a deep interest in Spain Civil War. The reasons of war, the purposes of the sides which are fighting, attitudes of states which support disagreements and their expectations are sometimes revived in opinion columns and sometimes revived in headlines. In this study, the first year of Spain Civil War's reflections in Turkish media are studied on five newspapers (Akşam, Cumhuriyet, Kurun, Son Posta and Ulus). It is also tried to give details of issue with using archive documents and copyrighted and surveyed works.

Keywords: Spain Civil War, Revisionist, Antirevisionist, Turkey, Franco, fascism

Received Date: 19/10/2019

Accepted Date: 25/12/2019

Начало гражданской войны в Испании и ее отражение в турецкой прессе (1936)

Резюме

Гражданская война в Испании, которая происходила между 1936 и 1939 годами, была одним из событий, которые подготовили Вторую мировую войну. Некоторые государства, называемые ревизионистами и антиревизионистами, вмешались в Испанию и приложили усилия для принятия их желаний в новом мировом порядке. В гражданской войне; кажется выделяются две группы, националисты и республиканцы. Германия и Италия поддерживают националистов и Советский Союз поддерживает республиканцев. Этот процесс, который последовал весь мир внимательно следил с интересом и заботой тоже от стороны Турции. Турецкая пресса проявила большой интерес к гражданской войне в Испании. Причины войны, цели воюющих сторон, отношение и ожидания государств, поддерживающих конфликты, упоминались в газетах, иногда в колонках и заголовках В этом исследовании; Отражение событий в первый год гражданской войны в Испании для турецкой прессы было проанализировано через пять газет (Akşam, Cumhuriyet, Kurun, Son Posta и Ulus). В этом исследовании, архивные документы и авторско-правовые работы также стараются дать подробную информацию о предмете.

Ключевое слово: Гражданская война в Испании, Ревизионист и Антиревизионист, индейка, франко, фашизм

Получено: 19/10/2019

Принято: 25/12/2019

Giriş

Dünya, birinci büyük savaşını tamamladıktan sonra (1914-1918) beklediği huzuru bulamamıştır. Savaş sonrasında yapılan barış antlaşmaları yeni bir dünya savaşının hazırlayıcısı olmuştur. Avrupa içerisinde var olan cephelemler tam manasıyla etkinliğini yitirmemiş ve büyük bir savaşın hazırlayıcısı olarak yine Avrupa devletleri sahnede yerlerini almışlardır. 1930'lu yıllara gelindiğinde artık ipuçları alenen ortaya çıkan savaşın öncesinde; Habeşistan'da, Mançurya'da, Çekoslovakya'da, Avusturya'da ve konumuzun da kapsamında yer alan İspanya'da yaşanan sıkıntılar süreci hızlandırmıştır. Çalışmanın merkezine aldığımız İspanya İç Savaşı 1936-1939 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu savaşın Türkiye'deki yansımaları en çok basında kendisine yer bulmuştur. Konunun geniş bir içeriğe sahip olması dolayısıyla bu çalışma içerisinde savaşın ilk yılı olan 1936 yılı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Zaten savaşın en şiddetli olduğu ve sonuçlarının az çok anlaşıldığı yıl da bu yıl olmuştur.

İspanya İç Savaşı birçok nedene dayanmaktadır. Nedenlerden en önemli olarak; bu ülkenin 19. yüzyıldan 1936 yılına kadar yaşamış olduğu iktidar boşluğu, siyasi ve toplumsal kutuplaşma yatmaktadır.¹ 1869 yılında anayasal bir monarşinin kurulduğu İspanya'da, 1873 yılında cumhuriyet ilan edilmiştir. Ancak bu da siyasi istikrarsızlığa son verememiş ve tekrar monarşiye dönmüştür. 20. yüzyılda, İspanya'da yaşanan siyasi buhran devam etmiş, monarşi giderek daha fazla ordu ve gerici çevrelerle iş birliği içerisine girmiştir. Siyasi istikrarsızlığa son vermek isteyen ordunun gerçekleştirdiği darbe sonucunda, 1923 yılında İspanya'da sağcı bir diktatörlük kurulmuştur. Söz konusu diktatörlüğü kalıcı hale getirme çabaları başarısız olmuş ve 1930 yılında sona ermiştir.²

İspanya İç Savaşı'nı uluslararası ortamdan ayrı olarak düşünmek imkânsızdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan düzenlemeler yeni bir dünya savaşının temellerini atmıştır. Söz konusu düzenlemelerden hoşnut olmayan İtalya ve Almanya'da, aşırı sağcı ve saldırgan rejimler kurulmuştur. 1923 yılında İtalya'da Benito Mussolini önderliğindeki faşistler, 1933 yılında ise Almanya'da Adolf Hitler önderliğindeki Naziler iktidara gelmiştir. Böylece, Avrupa'da revizyonist ve anti revizyonist olarak adlandırılan ülkeler arasında bir gerilim

¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, c. 1-2: 1914-1995, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007, 263.

² Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "İspanya", c. 17, İstanbul, Ana Yayıncılık, 1993, 39; Kemal Beydilli, "İspanya", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 23, İstanbul, TDV Yay., 2001, 161.

başlamıştır. Revizyonist devletler, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan düzenin değişmesini isteyen devletlerdir. Bunların başında Almanya gelmiştir. Anti-revizyonist devlet durumunda olan İngiltere ve Fransa ise mevcut statükonun devamından yana olmuştur. Almanya'nın saldırganlığına karşı, İngiltere'nin başını çektiği grup tarafından "Yatıştırma Politikası" uygulanmıştır. Savaş çıkmasını engellemek amacıyla Almanya'ya tavizler vermeye dayanan bu politika Hitler'e yaramıştır. Versay Antlaşması hükümlerini ihlal etmeye başlayan Almanya ve Habeşistan'ı işgal eden İtalya'nın bu davranışları, etkili olmaktan uzak ve cılız tepkilerle karşılaşmıştır. Revizyonist devletlerin saldırganlığı ve İngiltere ile Fransa'nın gevşek tutumu, yeni bir dünya savaşını hazırlamıştır. İspanya İç Savaşı da bu ortamda başlamıştır. İspanya'da yaşanan ve çok kanlı bir şekilde gerçekleşen boğuşma, dünya savaşına hazırlanan ülkeler için güçlerini denedikleri bir platform sağlamıştır.³

1. İç Savaşın Başlaması, Türk Basının Savaşın Sebepleri Üzerine Yorumları

İspanya İç Savaşı öncesinde bu ülkede yaşanan gelişmelere de kısaca bakmak uygun olacaktır. İspanya'da 1931 yılında Cumhuriyet rejiminin kurulmasından sonra, Alcalá Zamora cumhurbaşkanlığına getirilmiş ve Manuel Azana başbakan olmuştur.⁴ İspanya'da ordu ve Katolik Kilisesi toplumda büyük bir ağırlığa sahip bulunmaktaydı.⁵ Ordu geçmişte defalarca siyasete müdahalede bulunmuştu. Cumhuriyet yönetimi konumunu sağlamlaştırmak için ordu ve Katolik Kilise üzerinde sivil iktidarın egemenliğini kurmak zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Azana Hükümeti, Kilisenin ayrıcalıklarını elinden almaya yönelik kararlar almış ve köylünün durumunu düzeltmek amacıyla toprak reformuna yönelmiştir. Hükümet, yavaş ilerleyen toprak reformu nedeniyle halkın zenginlere yaptığı saldırıları yumuşak bir tavırla karşılamıştır. Azana'nın ordu üzerinde giriştiği reformlar ise sert bir dirençle karşılık bulmuştur. Solun giriştiği hareketler sağcı tepkinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1933'te yapılan seçimler solcuların yenilgisiyle sonuçlanmıştır.⁶ Silahlı faşist bir örgüt olan Falanjistler bir güç olarak belirmiştir.⁷

Sosyalist Parti mecliste sandalye kaybetmeye ve güçten düşmeye başlamıştır. Halktan gelen baskıyla, Sosyalist liderlerin çoğunluğu faşizme karşı militan bir tavır takınmıştır.⁸ 1934

³ Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, c.1: 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları, 46, 400-409; Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 251-259.

⁴ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 264.

⁵ Julian Casanova, *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1936, 17.

⁶ Casanova, *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, 17; Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 264.

⁷ Ana Britannica, "İspanya", 40; Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 264.

⁸ Jose Sandoval ve Manuel Azcarate, *İspanya İç Savaşı (1936 ve 1939)*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Köprü Yayınları, 1969, 15.

yılında Sosyalistlerin Asturias'ta, Katalan solu ise Barcelona'da ayaklanma başlatmıştır. Her iki ayaklanma da ordu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bu hadisenin, İspanya'da sert bir kutuplaşmanın ortaya çıkmasında çok önemli etkisi olmuştur.⁹ Bahsettiğimiz ayaklanmalar Cumhuriyet Hükümeti'ni uğraştırmakla beraber, cumhuriyeti dize getirememiştir. Sosyalist hareket, isteklerini siyasal arenada güçlü olmakla elde edebileceğini anlamıştır. Bunun yolunun Cumhuriyetçilerle ve diğer sol partilerle birleşmekten geçtiğine karar vererek bu yönde çaba sarf etmeye başlamıştır. Halk Cephesi, 1936 seçimlerini kazanmayı başarmıştır. Azana bir Halk Cephesi hükümeti kurmuştur.¹⁰ Yeni hükümet sadece Cumhuriyetçilerden oluşsa da Sosyalistlerin yönetimdeki ağırlığı giderek artmıştır. Sağcı partiler Milliyetçi Cephe (Frente Nacionalista) adı altında birleşme yoluna gitmiştir. Falanjın ise aşırı sağcı çevrelerde taraftarlarını arttırmaya başlamıştır.¹¹ Ordu, Genelkurmay Başkanı Francisco Franco liderliğinde bir darbe girişiminde bulunmuştur. Bu başarısız girişimin ardından Franco, Kanarya Adalarına vali atanmış ve birçok subay emekli edilmiştir.¹² Yaşanan karışık ortamın bir sonucu olan İspanya İç Savaşı ise çok farklı bir yerde, Fas'taki bir İspanyol garnizonunun Cumhuriyet hükümetine, 17-18 Temmuz 1936'da isyan etmesiyle başlamıştır.¹³

İç savaşın başlaması çok kısa süre içerisinde Türk kamuoyunda ve basınında ilgi uyandırmıştır. Son Posta: "*İspanya'da İhtilal*" başlığıyla haberi okuyucularına duyurmuştur.¹⁴ Başlığın altında: "Fas'ta 20.000 asker ayaklandı, dahilde de yer yer isyanlar var" cümlesini görmekteyiz. Cumhuriyet: "*İspanya'da Kralcılar İsyana Etti*" başlığını atmış ve bunun altında: "Fas'ta patlayan ihtilal İspanya'ya da geçiyor" cümlesine yer vermiştir.¹⁵ Kurun Gazetesi, ayaklanmanın İspanyol Fası'nın tamamına yayılmasına karşılık, İspanya'da hükümetin duruma hâkim olduğunu yazmıştır.¹⁶ Ulus gazetesinin, incelediğimiz diğer gazetelerden farklı bir şekilde haber yaptığı dikkat çekmektedir. Hadiseye, üçüncü sayfasında küçük bir yer ayıran Ulus: "*İspanya'da Karışıklık*" başlığını kullanmıştır. Ulus, İspanyol Fası'nda patlak veren ayaklanmayı bir alt başlık olarak: "*Melille'da İsyana*" şeklinde okuyucularına sunmayı tercih etmiştir. Haberde, Melille'de bir garnizonda askeri bir hareket olduğu bilgisi verilmektedir. Ancak bu hareketin başarısızlığa uğratıldığına dair bir tebliğin radyodan yayımlandığı ifade edilmektedir. Öte yandan, bu haberin hemen altında: "*Melille*

⁹ Ana Britannica, "İspanya", 40.

¹⁰ Casanova, *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, 22: Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 265.

¹¹ Ana Britannica, "İspanya", 40.

¹² Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 265.

¹³ Edward Hallett Carr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, çev. Ali Selman, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, 53.

¹⁴ Son Posta, 19 Temmuz 1936, 1.

¹⁵ Cumhuriyet, 19 Temmuz 1936, 1.

¹⁶ Kurun, 19 Temmuz 1936, 2.

İsyanı Büyüyor” şeklinde bir alt başlık kullanılmış ve hadisenin ciddiyeti bu kısımda belirtilmiştir. Habere göre, Melille’de çıkan isyan çok ciddi olup, İspanya’ya da sirayet etmiştir. Hükümetin vaziyete hâkim olduğu ve gerekli önlemleri aldığı bilgisi ise: “*Son Vaziyet*” alt başlığı altında verilmiştir.¹⁷ İncelediğimiz gazetelerde yayınlanan haberler, ayaklanmanın hızlı bir şekilde genişlediğini gösterir niteliktedir. Söz gelimi, Kurun: “*İsyan Eden İspanyol Kıtaları Madrid Üzerine Yürüyorlar*”, “*İspanya’da da İhtilal Çıktı*”, “*Şehirlerde Kıyam Başladı*” şeklinde başlıklar atmıştır.¹⁸

Son Posta yazarı Selim Ragıp, İspanya’da bu türden bütün hareketlerin ordudan geldiğini savunmaktadır. Yazar, mütemadiyen sola kayan cereyana karşı olan bu hareketin de ordudan geldiğini ifade etmektedir.¹⁹ İspanya’da patlayan ihtilalin çok hızlı bir şekilde yayılmasına dikkat çeken araştırmacılar, hareketin önceden planlanmış olduğunu savunmuştur.²⁰ Ragıp da ihtilalin ilk olarak Fas’ta başlamasının bir tesadüf eseri olmadığını, iyi hazırlanmış bir planın eseri olduğunu söylemektedir. Ragıp, İspanya’da “*İki idealin şahlanmış ve karşı karşıya dikilmiş*” olduğunu ileri sürmektedir. Dünya devletleri arasındaki bloklaşma ve ideoloji eksenli sürtüşme bağlamında ele alındığında, İspanya’da yaşananların çok önemli olduğunu, dikkatle takip edilmesi gerektiğini savunmaktadır.²¹

Kurun gazetesi yazarı Sadri Ertem ise, “*İşaretler*” adlı köşesinde İspanya’da başlayan iç savaşı yorumlamıştır. “*İspanya’da İhtilal*” başlıklı yazısında Ertem, patlak veren ihtilali, iktidara meşru yollarla gelmiş sol kesime karşı yapılmış ve sadece sosyalizmi değil demokrasiyi bile hiçe sayan bir hareket olarak görmektedir. Yazar, ihtilali çıkartanları ise şöyle tarif etmektedir: “*İhtilalin unsurları hakiki millet fertleri değildir. Bazı serseri ecnebi lejyonları ve memlekette hiçbir ıslahatın, hiçbir halk hareketinin meydana çıkmasına taraftar olamayan doksan kadar aile fertleridir*”. Ertem’e göre ihtilal aristokrasiyi koruma amaçlıdır ve sınıf sınıfsal bir mahiyet taşımaktadır. Ancak ihtilalin çıkmasında tecrübesiz ve nazariyeci hükümetin de payı bulunmaktadır. Yazara göre, Orta Çağ’dan kalma tüm Avrupa ordularında görülen bir özellik İspanya ordusunda da bulunmaktadır: Yüksek rütbeli subaylar değil sosyalizmi, demokrasiyi bile hazmedecek zihniyete sahip olmaktan uzaktır. Ertem, ihtilalin İspanya’da mevcut olan bir çelişkiden doğduğunu savunmaktadır: Ülkede bir yandan sosyalizme geçilmek istenirken, diğer yandan rejimin savunulması aristokrasiye bırakılmıştır.

¹⁷ Ulus, 19 Temmuz 1936, 3.

¹⁸ Kurun, 20 Temmuz 1936, 1.

¹⁹ Selim Ragıp, “*İspanya’daki Dahili Mücadelenin Beynelmilel Mahiyeti*”, Son Posta, 23 Temmuz 1936, 3.

²⁰ Carr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, 53.

²¹ Ragıp, “*İspanya’daki Dahili Mücadelenin Beynelmilel Mahiyeti*”, 3.

Sosyalizm toprak reformu yapmak için yoğun bir çaba sarf emektedir. Ancak aristokrasi büyük toprak sahibidir ve silahlı kuvvetler de bunların elinde bulunmaktadır.²² İspanya İç Savaşı'nın devam ettiği günlerde, İspanya'nın Paris Büyükelçisi olarak görev yapmış olan M. Luis Arquitain de Ertem'in görüşlerine benzer ifadeler kullanmıştır. Arquitain, Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suat Davaz'la yaptığı konuşmada, halk kitlesinin ve gençlerin hükümetin yanında olduğunu savunmuştur. Arquitain, asilerin tarafını tutanların din adamları ve soylular olduğunu ifade etmiştir.²³

Son Posta'da yer alan imzasız bir yazı: *“İspanya İhtilalinin Doğurabileceği Neticeler”* başlığını taşımaktadır. Yazıda, hükümetin yenilmesi durumunda İspanya'da totaliter bir faşist idarenin kurulacağını, bu rejimin düşmanlarını ezmeye başlayacağını savunulmakta ve şu cümleleri kurmaktadır: *“Bu nedenle İspanya'daki kavga beynelmilel tesirleri görülebilecek mühim bir harekettir. Faşizmin muvaffak olması, İspanya'da komünizm hareketini uzaklaştıracak ve komünizme uzun süre nefes aldirmayacaktır.”*²⁴

“Sözün Kısası” isimli köşesinde Ekrem Talu, İspanya'nın her daim için için kaynayan, kan dökülen bir memleket olduğunu belirtmektedir. Yazar, İspanya'nın birçok yönüyle dünyanın en mutlu ülkesi olma imkânına sahip olmasına rağmen, İspanyol halkının dünyanın en fakir, en mutsuz en rahatsız milleti durumunda olduğunu iddia etmektedir. Talu, İspanya'da demokrasiye karşı bağnazlığın, menfaat peşinde koşan aristokrasinin ve iktidar hırsıyla hareket eden bir zümrenin harekete geçmiş olduğunu savunmaktadır. Yazara göre, bunlar krallığı geri getirmek için el ele vermiştir ve başarıya ulaşmaları vahim bir tablo ortaya çıkartacaktır.²⁵

Son Posta savaşı yakından takip etmektedir ve *“İspanya'da İsyân”* başlıklı imzasız bir yazı yayınlamıştır. Yazıda, İspanya'da yaşananın bir isyan olmadığı, bir kavga olduğu yorumu yapılmaktadır. Yazar, faşistler ve komünistlerin son kavgalarını gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Faşist ve komünist kavgasının İspanya'da yeni olmadığı, bu ülkede serveti elinde bulunduran kapitalist ve soylularla halkın büyük bir bölümünü oluşturan yoksul işçi ve köylüler arasında süregelen bir mücadele olduğunu ifade etmekte ve şu iletimde bulunmaktadır: *“Son zamanlarda bu mücadele daha yoğun ve keskin bir hal almıştır. Sol gruplar müttehit (birleşik) bir cephe oluşturmaya yönelmiş, buna karşılık sağ gruplar faşist bir teşkilat oluşturma gereği duymuştur. Ülkenin komünizme kaymakta olduğunu gören faşist*

²² Sadri Ertem, *“İspanya'da İhtilal”*, Kurun, 25 Temmuz 1936, 5.

²³ BCA 30.10.236.593.21.

²⁴ Son Posta, 26 Temmuz 1936, 2.

²⁵ Ekrem Talu, *“Zavallı İspanya”*, Son Posta, 26 Temmuz 1936, 2.

unsurlar harekete geçerek bu ihtilali tertiplemiştir. Sol müttehit cephe, bunun nihai mücadeleye olduğunu idrak ederek, ihtilalcilerin karşısına köylü ve işçilerle birlikte çıkmıştır.” Bu görüşleri ortaya atan yazar, İspanya’da yaşananların soylular ve generaller ile işçiler ve köylüler arasında gerçekleşen bir mücadele haline geldiğini savunmaktadır. Henüz iki taraf da güçlü görüldüğünden kimin galip geleceğini kestirmenin güç olduğunu ifade eden yazar, şu cümleyi kurmaktadır: *“Bir İngiliz gazetesinin dediği gibi ya komünistler bu defa artık memleketi fethedecekler yahut bir daha başkaldırmamak üzere silinip gideceklerdir.”*²⁶

Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfki Atay, *“Haftalık Siyasi İcmal”* başlıklı yazısının bir bölümünü İspanya’da patlak veren iç savaşa ayırmıştır. *“İspanya’daki Kanlı Boğuşma”* başlığını taşıyan bu bölümde Atay, savaşın görünürdeki sebebinin Kralcıların eski bakanlarından Sotels’in güvenlik güçleri tarafından öldürülmesi olduğunu ifade etmektedir. Ancak yazara göre, yaşananların İspanya’yı Sosyalistlerin elinden almak amacıyla yapılmış etraflı bir isyan hareketi olduğu anlaşılmaktadır. Atay’ın, İspanya’da çıkan iç savaşı, meşru bir hükümete karşı yapılmış bir hareket olarak görmekle beraber, söz konusu meşru hükümeti de hatalı bulduğu anlaşılmaktadır. İspanya’daki Kralcıların, solcuların iktidarını hazmetmesinin zaten beklenemeyeceğini ifade eden Atay, bunların harekete geçmek için fırsat kolladığını savunmaktadır. Yazar, solcu hükümetin de böyle bir kalkışmayı adeta kışkırttığını iddia etmektedir. Yeni hükümetin Fransa’daki Sosyalist hükümete benzer şekilde işçi grevleriyle karşılaştığını dile getiren yazar, bu durumun hükümetin durumunu sarstığını söylemektedir. Kralcı kalkışmayı hazırlayan bir diğer neden, kolluk kuvvetlerinin bazı zorbalıklara girişmesi olmuştur. Bu hadiseler, İspanya’da bir yönetim zafiyeti ortaya çıkarmıştır. Atay, İspanya’da başlayan iç savaşın nasıl sonuçlanacağını şimdiden bilinemeyeceğini söylemekte ancak bu hadisenin Avrupa siyaseti üzerinde tesirlerinin olacağı şeklinde isabetli bir tahminde bulunmaktadır. Yazar bu tahminini, uluslararası ilişkilerde siyasi rejimlerin ağırlıklı rol oynadığı bir ortamın mevcut olmasına dayandırmaktadır.²⁷

“İşaretler” isimli köşesinde Sadri Ertem, İspanyolların güçlü olana, güç yoluyla başarı kazanana hayranlık ve bağlılık duyan bir millet olduğunu savunmaktadır. İspanya’da başlayan iç savaşı da, İspanyol halkının bu yaklaşımının bir tezahürü olarak gören Ertem, bu mücadeleyi şöyle özetlemektedir: *“Milletin silahlanmış geniş kitleleriyle, kitleleri kendi topraklarında serf olarak kullanmak isteyenler arasında bir ölüm ve kalım muharebesi halini almıştır.”* Yazar, dökülen bunca kandan sonra hangi taraf galip gelirse gelsin sonucun bir

²⁶ Son Posta, 24 Temmuz 1936, 2.

²⁷ Falih Rıfki Atay, *“Haftalık Siyasi İcmal”*, Ulus, 26 Temmuz 1936, 2.

diktatörlük olacağını savunmaktadır.²⁸ Ertem'in bu şekilde düşünmesi, o dönemde İtalya ve Almanya'da faşist birer diktatörlüğün, Sovyetler Birliği'nde ise komünist bir diktatörlüğün bulunmasına ve ideolojik zıtlıkların keskinliğine bağlamak mümkündür. Bir iç savaşa varmayan iç bunalımların İtalya'da faşist bir diktatörlükle sonuçlandığı düşünülürse, yazarın kanlı bir iç savaşın sert bir diktatörlükle sonuçlanacağını düşünmesi şaşırtıcı değildir.

Son Posta'da Ömer Rıza, insanlığın aydınlanmasıyla taassubun büyük ölçüde kırıldığını ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra taassup devirlerini anımsatan yeni eğilimlerin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Rıza'ya göre bu yeni taassup dalgası, siyasi ve toplumsal her alanda sezilmektedir. Yazar, faşist ve komünistlerin bir zamanların Katolik ve Protestanlarına benzer bir şekilde birbirlerine hücum etmekte olduğuna dikkat çekmekte ve şu cümleyi kurmaktadır: *"İspanya'da son hadiseler başladığından beri faşistler, kendilerini oradaki faşistlerin tabii bir müttefiki ve Sosyalistler de kendilerini oradaki Sosyalistlerin öz kardeşi saymağa başladılar."* Rıza, o güne kadar menfaat çatışmasının etkisiyle birbirlerine mesafeli duran Nazi Almanya'sı ve faşist İtalya arasında bir yakınlaşma başladığını ifade ederek isabetli bir tespitte bulunmakta ve şu cümleleri kurmaktadır: *"Galiba Avrupa milliyetçilik devrinden çıkıyor ve yeni bir ümmet devrine giriyor. Yalnız yeni ümmetçilik, eski ümmetçilik gibi din camiasına dayanmıyor, siyasi ve içtimai mezheplere istinat ediyor. Bu gidişle yakında Avrupa'yı iki mezhebe ayrılmış göreceğiz: Faşist ümmet ve Sosyalist ümmet!"*²⁹

Cumhuriyet gazetesinin başyazarı Yunus Nadi, İspanya'da yaşanan mücadele karşısında Avrupa'nın biri Cumhuriyetçilerin, diğeri ise Milliyetçilerin tarafını tutan iki bloğa ayrıldığı düşüncesine itiraz etmektedir ve: *"Filhakika İspanya'da kan gövdeyi götürmektedir, dahili harp olanca şiddeti ile devam ediyor. Fakat İspanya hadiselerine nispetle ileri sürülen faşist ve komünist iddialarında ihtimal ve imkân hudutlarını çok geçen mübalağalar bulunduğuna şüphe yoktur."* ifadelerini kullanmaktadır. Nadi'ye göre İspanya'daki komünist ve faşist cereyanlar böyle bir iç savaşı çıkartacak derecede güçlü değildir. Yazar, başlayan ihtilalin bile bir halk hareketi olmayıp, askeri nitelikte olduğuna işaret etmektedir. İspanya'da faşist veya komünist bir idarenin yerleşmesinin olanaksız olduğu görüşünü savunmaktadır. İspanya'da yaşananları bir boğa güreşine benzetmekte, İspanyolların kendilerine has bir şekilde mücadeleye giriştiklerini iddia etmektedir. Nadi'nin İspanya'da yaşananları bir fikir mücadelesi olarak değil, körü körüne bir güç mücadelesi olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

²⁸ Sadri Ertem, "Yeni Bir Diktatörlüğe Doğru", Kurun, 27 Temmuz 1936, 5.

²⁹ Ömer Rıza, "Dünyayı Saran Yeni Taassup Dalgası", Son Posta, 30 Temmuz 1936, 2.

Yazar, Avrupa’da faşistlerin gereksiz yere işkillendiğini, İspanya’da bir komünist iktidarın oluşamayacağını savunmaktadır. Nadi’nin savunduğu bir başka görüş; ihtilalin başarılı olması durumunda bile, İspanya’da faşist bir diktatörlüğün kurulamayacağı, ortaya çıkan diktatörlüğün ancak askeri nitelikte olacağı yönündedir. İhtilal hareketinin kendisini Cumhuriyetçi olarak tanımladığına dikkat çeken Nadi, hareketin vatanseverliğinin ise su götürmez olduğunu iddia etmektedir. İlgili yazının son kısmında şu cümleler yer almaktadır: *“Bizim görüp anladığımızı göre İspanya dâhili muharebelerinden ne Almanya ve İtalya’nın bekleyebileceği bir faşistlik, ne de Rusya’nın umabileceği bir komünistlik çıkmaz. Dâhili harplerle İspanya kendi kendine, hiç kimsenin ona yapamayacağı kadar zulüm yapmaktadır.”*³⁰

2. İç Savaşa Dışarıdan Müdahaleler ve “Müdahale Etmeme Siyaseti”

İspanya’da başlayan iç savaş, çok kısa bir süre içerisinde, Avrupa’nın belli başlı ülkelerinin sorunu haline gelmiştir ve uluslararası aktörleri olan bir savaşa dönüşmüştür.³¹ İspanya İç Savaşı oldukça karmaşık uluslararası gelişmelere sebep olmuştur. Bu savaşla Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği yakından ilgilenmiştir.³² İspanya, faşizm ve komünizm arasındaki mücadelenin bir simgesi haline gelmiştir. İngiltere ve Fransa, 1933 yılında Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesinden itibaren “yatıştırma politikası” izlemiştir. Söz konusu politika, yeni bir büyük savaşın çıkmasını engelleme amaçlı olup, faşist devletlerin revizyonist politikalarına karşı tavizkar bir tutum anlamına gelmekteydi. İspanya İç Savaşı karşısında takınılan tavır da bu politikanın etkisi altında gerçekleşmiştir.³³ İngiltere ve Fransa’nın İspanya sorununda oluşturmuş olduğu “Müdahale Etmeme Siyaseti” savaşın İspanya dışına taşmasını engelleme amacı taşımıştır.³⁴ Fransa, ilgili devletlerin İspanya sorununa müdahale etmemesi ve her iki tarafa da silah ve askeri malzeme sevkiyatı yapmamasına dair bir proje ortaya atmıştır.³⁵ Muhtemelen İngiltere’nin teşvikiyle hareket eden Fransa’nın girişimleriyle, 1936 yılının Ağustos ayında bir antlaşma şekillenmiştir.³⁶ İsviçre dışında bütün Avrupa hükümetleri, Ağustos ayı sonuna gelindiğinde Müdahale Etmeme Antlaşması’nı kabul etmiştir. Ancak Almanya ve İtalya imzalamış oldukları bu

³⁰ Yunus Nadi, “İspanyol Hadiselerinin Diğer Rejimlerle Alakaları Derecesi”, Cumhuriyet, 27 Ağustos 1936, 1 ve 3.

³¹ Casanova, *İç Savaşı’nın Kısa Tarihi*, 111-112; Karr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, 56.

³² Armaoğlu, *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 265.

³³ Casanova, *İç Savaşı’nın Kısa Tarihi*, 111-113.

³⁴ Gültekin K. Birlik, “İspanya İç Savaşında Türk Dış Politikası (1936-1939)”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 12, Sayı 24 (2016): 127.

³⁵ Karr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, 63.

³⁶ Birlik, “İspanya İç Savaşında Türk Dış Politikası (1936-1939)”, 127.

antlaşmayı ihlal etmiştir. Bu iki devlet, Franco'ya silah, cephane ve lojistik destek sağlamayı sürdürmüştür. İngiltere ve Fransa bu yaklaşıma karşı ancak zayıf kalan bir tepki göstermiştir.³⁷

Ayaklanmanın planlanmasında pay sahibi olan Almanya, Milliyetçilere yardım göndermekten geri kalmamıştır.³⁸ Zira İspanya'ya faşistlerin egemen olması durumunda Fransa; kuzeyden Almanya, güneyden ise İspanya tarafından sıkıştırılabilecekti. Bununla beraber Almanya'nın Milliyetçilere yardımı İtalya'ya göre daha az olmuştur. Faşist bir İspanya'nın Akdeniz'de kendi konumunu sağlamlaştıracağını düşünen İtalya, Milliyetçilere geniş bir şekilde yardım etmiştir. Daha çok silah ve cephane üzerinden gerçekleştirilen Alman yardımından farklı olarak, İtalyan yardımı insan gücü ağırlıklı olmuştur.³⁹ İspanya'ya birçok ülkeden gönüllüler gitmesi İtalya için bir bahane olarak kullanılmış, İtalyan askerleri gönüllü adı altında İspanya'ya savaşmak üzere yollanmıştır. İtalya'nın deniz yoluyla gönderdiği silah ve malzeme, Milliyetçilere yaptığı bir başka yardım olarak öne çıkmaktadır. Cumhuriyetçilerin yardım aldığı ülke ise Sovyetler Birliği olmuştur. Ancak bu ülkenin Cumhuriyetçilere sağladığı yardım, İspanya'ya uzaklığı ve deniz gücünün zayıflığı nedeniyle sınırlı kalmıştır.⁴⁰

Müdahale Etmeme Siyaseti'ne çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir. Müdahale etmemenin aslında bir çeşit müdahale olduğu, İtalya ve Almanya'nın müdahalelerine göz yumma haline geldiğine dikkat çekilmiştir.⁴¹ Eğer İtalya ve Almanya'nın yardımları olmasaydı Milliyetçilerin zafere ulaşmayacakları, Cumhuriyetçi hükümetin isyanı bastıracağı savunulmuştur.⁴² İspanya İç Savaşı'na dışarıdan müdahale konusunda bir başka önemli sorun, bu ülkeye başka memleketlerden gelen gönüllüler olmuştur. Cumhuriyetçilerin saflarında savaşmak üzere gelen gönüllüler, Uluslararası Tugaylar adı altında düzenlenmiştir.⁴³

Türkiye Hükümeti ise İspanya'da patlak veren milliyetçi ihtilali, bu ülkenin alışılmış kavgalarından biri olarak görmüş ve hadiseyi İspanya'nın iç sorunu saymıştır. İspanya'da yaşanan bir iç savaş, Türkiye'nin seyirci durumunda kalabileceği bir hadise niteliği taşımıştır. Türkiye, İspanya İç Savaşı'nın başlamasıyla, meşru hükümetle iyi ilişkiler içerisinde bulunmak fakat taraf olmamak şeklinde bir politika belirlemiş ve bekle gör havasına girmiştir.

³⁷ Casanova, *İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, 115-116.

³⁸ Seçil Aladağ, "İspanya İç Savaşı ve Türkiye", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2011, 38.

³⁹ Aladağ, "İspanya İç Savaşı ve Türkiye", 38.

⁴⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 266.

⁴¹ Sandoval ve Azcarate, *İspanya İç Savaşı*, Aladağ, 39.

⁴² Sandoval ve Azcarete, *İspanya İç Savaşı*, 56.

⁴³ Karr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, 73.

Savaşın, Avrupa'ya yayılması ve Akdeniz üzerinde etkide bulunması ihtimali, İspanya İç Savaşı'nın Türkiye tarafından dikkatle takip edilmesine yol açmıştır. Türk basını da bu takibin en önemli araçları arasında yer almıştır.⁴⁴

Türkiye'deki gazetelerin henüz Temmuz ayı sona ermeden İspanya İç Savaşı'na dışarıdan müdahaleler konusuna eğildiği görülmektedir. Son Posta'da; *“İspanya İsyanı Avrupa'ya Karıştırıyor mu?”* başlığını görmekteyiz. *“Fransa İspanya Hükümetine Yardıma Başladı, İtalyanlar Da Asilere Yardım Etmek İstiyorlar”*, *“Fransa İspanya'ya Bir Tren Silah Yolladı”* birinci sayfada yer alan diğer başlıklardır.⁴⁵ Son Posta'da, *“Siyaset Aleminde”* köşesinde, Selim Ragıp imzalı yazı görmekteyiz. Yazıda, taraflardan hiçbirisinin duruma hâkim olamaması nedeniyle İspanya'daki iç savaşın öneminin arttığı ifade edilmektedir. Zira gerek Cumhuriyetçiler gerekse Milliyetçiler dışarıdan yardım almaya başlamıştır. Yazar, Cumhuriyetçilerin tüm tekziplere rağmen Fransa'dan uçak temin ettiğinin muhakkak olduğunu ifade etmektedir. Ragıp, Milliyetçilerin İtalya'dan yardım aldığı iddialarının da doğru olduğunu düşünmekte ve şu yorumu yapmaktadır: *“Şu halde, işin iç yüzünün zannolanından daha vahim olduğu ve bunda dışarıdan içeriye mühim parmakların oynadığı anlaşılıyor.”*⁴⁶

Ulus gazetesinde: *“Meçhul Bir İş İçin Sardunyadan Fasa Gitmekte Olan Altı İtalyan Tayyaresinden İki Düştü”* şeklinde bir başlık dikkati çekmektedir. Ulus'a göre Fransa, İspanya sorununda tam bir tarafsızlık izlemek niyetindedir ancak başka devletlerin izlediği tutuma göre durum değerlendirmesi yapacaktır. Gazetenin verdiği bir başka bilgi, çok sayıda İngiliz savaş gemisinin İspanyol sularında olduğu şeklinde olmuştur. Avam Kamarası'nda bir milletvekilinin, sağcıların Milliyetçilerden yana tutumunu eleştirdiğine dair bir cümle dikkati çekmektedir.⁴⁷

Cumhuriyet gazetesinde: *“İtalya'nın İspanyol Asilerine Yardım Ettiği Kanaati Kuvvetleniyor”* başlığını görmekteyiz. Başlığın altında: *“Muvakkat hükümet resmen devletlere müracaat etti. Vaziyet her tarafta ciddi endişeler uyandırıyor”* cümleleri yer almaktadır.⁴⁸ Muharrem Feyzi Togay, dünya tarihinde Rusya'daki Bolşevik Devrimi ve Fransız İhtilali dışında, dünya tarihinde bu kadar kanlı ve vahşice bir iç savaşın

⁴⁴ Sinan Kunalalp, “İspanya İç Savaşı ve Türkiye”, Tarih ve Toplum, 37, (1987): 6; Carmen Uriarte, “İspanya İç Savaşı'nın (1936-1939) Türk Basınına Yansımaları”, XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994, 2629-2630; Aladağ, *İspanya İç Savaşı ve Türkiye*, 74.

⁴⁵ Son Posta, 26 Temmuz 1936, 1.

⁴⁶ Selim Ragıp, *“İspanya İsyânında Yabancı Parmaklar”*, Son Posta, 26 Temmuz 1936, 3.

⁴⁷ Ulus, 1 Ağustos 1936, 3.

⁴⁸ Cumhuriyet, 2 Ağustos 1936, 1.

gerçekleşmemiş olduğu tespitinde bulunmaktadır. Bu mücadelenin, hanedan rekabetinden veyahut iktidarı elinde bir zümre ile diğer güç odaklarının sürtüşmesinden doğmamış olması Togay'ın bir başka tespiti olmuştur. Yazar, İspanya'da yaşanan iç savaşın, sınıfsal ve toplumsal anlaşmazlığın had safhaya ulaşmış olmasının bir sonucu olduğunu savunmaktadır. İspanya'daki bu sınıf kavgasının, Avrupa'ya da sirayet ettiğini vurgulayan Togay, devletlerin kendilerinde egemen veya güçlü olan ideolojiye göre taraflardan birine veya diğerine yardım gönderdiğine dikkat çekmektedir. Ancak bu yardımlara resmi görünüm verilmemesine de çok önem verilmekte olduğuna dikkat çekmiştir. Yazar, devletlerin uyguladığı bir başka yöntemin, İspanya'da bulunan kendi tebaalarını koruma bahanesiyle savaş gemilerini bu ülkeye göndermek olduğunu savunmaktadır. Yazara göre, bu yöntem düşman tarafı baskı altına almak amacıyla yapılmaktadır.⁴⁹

Togay'ın, ertesi gün kaleme aldığı yazısında; İspanya'da Milliyetçilerin galip gelmesi durumunda, bu ülkenin askeri gücünü arttıracığı ve İtalya'nın müttefiki haline geleceğini savunmaktadır. Togay, böyle bir durumda İtalya'nın Akdeniz'de çok büyük bir güce ulaşacağını düşünmektedir. Cumhuriyetçilerin savaşı kazanması durumunda ise kurulacak olan komünist idarenin Fransa ile bütünleşeceğini savunan yazar, bu durumda Doğu Akdeniz'in bir Fransız gölü haline geleceği tahmininde bulunmaktadır. Böyle bir tablonun İtalya'yı çok rahatsız edeceğini dile getiren Togay, İngiltere'nin ise her iki durumda da hoşnutsuzluk duyacağını ön görmektedir. Cebelitarık Boğazı'nın statükosunun değişmesi tehlikesi, yazara göre bir başka endişe konusunu oluşturmaktadır.⁵⁰ Togay'ın görüşleri, hızla yeni bir dünya savaşına doğru gidilen bir ortamın tanığı olmasına bağlanabilir. Zira çok sayıda ülke arasında cereyan eden bir savaşta, hiç şüphesiz ittifaklar kurulacağı düşünülürse, Togay'ın iç savaşın sonucuna göre, İspanya'nın ya İtalya ya da Fransa ile müttefik olacağını düşünmesi şaşırtıcı değildir. Öte yandan, iç savaşı kazanan Franco, İkinci Dünya Savaşı'nda İtalya ve Fransa'nın hevesli ve etkili bir müttefiki olmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Togay'ın yorumunun ancak kısmen doğru olduğu söylenebilir.

Kurun, Fransa'nın İspanya'da yaşanan iç savaşa son verme amacıyla İngiltere ve İtalya ile temasa geçtiğini okuyucularına duyurmaktadır. Habere göre, Fransa o güne kadar tek yanlı olarak sürdürdüğü tarafsızlık politikasını gözden geçirmektedir. Fransa, başka ülkelerin nasyonalistlere silah yardımıyla bulunması nedeniyle, artık kendini tarafsız olmak

⁴⁹ Muharrem Feyzi Togay, "İspanyadaki Dahili Harb ve Devletler", Cumhuriyet, 2 Ağustos 1936, 2.

⁵⁰ Muharrem Feyzi Togay, "Cebelitarık Boğazı", Cumhuriyet, 3 Ağustos 1936, 2.

zorunda hissetmemektedir.⁵¹ Birinci sayfada yer alan bir yazıda; İspanya komünistlerinin Fransız solcularından destek aldığı ve bu durumun nasyonalistlerde Fransa'ya karşı bir nefret oluşturduğu ifade edilmektedir. İhtilalin, İspanya'yı Avrupa politikasında önemli bir konuma getirdiğini savunan yazar; tüm Avrupa'nın özellikle de Almanya'nın İspanya'daki gelişmeleri yoğun bir ilgiyle takip ettiğini ifade etmektedir.⁵² Sadri Ertem'in yazısı ise şu cümleyle başlamaktadır: “İspanya ihtilali, yalnız mevzii bir hareket olarak kalmadı, bilakis dünyada enternasyonal gruplaşma faaliyetini iddia edenlerin tezlerine tahakkuk imkânını verdi.” Ertem, nasyonalistlere yapılan yardımları şu şekilde yorumlamaktadır: “İspanya'daki asilere hariçten yapılan yardımlar, rejimler arasındaki benzeyişlere ve bu benzeyişlere istinat ederek de devletlerin dış politikalarındaki emellerini tahakkuk ettirmeğe hizmet etmektedir. İspanya'da Franco'nun galibiyete ulaşması durumunda, Akdeniz'de İtalya'nın güç kazanacağına işaret eden yazar, böyle bir duruma İngiltere'nin ilgisiz kalamayacağını söylemektedir.⁵³

Ulus gazetesi de aynı konuyu ele almaktadır. Ulus'un haberine göre, İngiltere ve Fransa İspanya'daki iç savaşa son vermek amacıyla İtalya ile temasa geçmiştir. Yine Ulus gazetesine göre, Milliyetçilere silah satılması dolayısıyla artık kendisini tarafsız olarak hissetmemektedir. Habere göre, Fransız hükümeti İspanya'da yaşanan hadiselerle kesin suretle karışılmaması konusunda bir mutabakata varılmasını sağlamak amacıyla girişimde bulunmaya karar vermiştir. Ulus'a göre Fransa bu çabalarıyla, İspanya İç Savaşı'nın zaten gergin durumda olan Avrupa siyaseti üzerinde olumsuz etkilerde bulunmasını engellemek istemektedir.

Akşam gazetesi: “Avrupada Endişeler Artıyor” şeklinde bir manşetle yayınlanmıştır. Manşetin altında; “Avrupa'nın Faşist taraftarı ile aleyhtarı olarak iki bloka ayrılmasından korkuluyor” cümlesini görmekteyiz. Haberde, Fransa'nın İspanya işlerine karışılmaması yolundaki teklifine İtalya'nın verdiği cevapta ileri sürdüğü şartların hoş karşılanmadığı ifade edilmektedir. İtalya'nın öne sürdüğü şartlarda ısrar etmesi durumunda, Avrupa'da çok ciddi bir gerginliğin ortaya çıkmasından endişe edildiği okuyuculara duyurulmaktadır. Gazete, İspanya'daki bazı Almanlara saldırıda bulunulması üzerine, Almanya'nın İspanyol hükümetini protesto etmesinin bir başka önemli sorun olduğunu söylemektedir. Haberde, İspanyol hükümetinin ülkedeki yabancıları korumaya muktedir olmadığı, bu durumun Almanya ve İtalya'nın açıkça Milliyetçilere yardım etmesine sebep olabileceği

⁵¹ Kurun, 3 Ağustos 1936, 1.

⁵² “İspanya İhtilalinde Son Vaziyet”, Kurun, 3 Ağustos 1936,1 ve 3.

⁵³ Sadri Ertem, “Parise, Londraya, Romaya Göre İspanya ihtilali”, Kurun, 3 Ağustos 1936, 2.

savunulmaktadır. İkinci sayfada, Almanya'nın Milliyetçilere silah ve mühimmat sağladığına dair bir haber bulunmaktadır. Bu haberde, İngiltere'nin İspanya'daki menfaatlerini korumaya kararlı olduğuna yönelik açıklamasından bahsedilmektedir. Almanya'nın da aynı şekilde İspanya'daki menfaatlerini korumasından endişe edildiği haberde vurgulanmaktadır.⁵⁴ Bir süre sonra; “*Avrupa’da Endişeler Azaldı*” başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberde, şimdilik İspanya işlerine hiçbir ülkenin karışmaya niyetli olmadığı savunulmaktadır. Almanya'nın, Milliyetçilere mühimmat göndermemek konusunda İngiltere'ye güvence verdiği ancak bu devletin ileride müdahalede bulunması ihtimalinin yine de mevcut olduğu okuyuculara bildirilmektedir. İkinci sayfada, İspanya'da Milliyetçilerin güç durumda olduğuna dair bir haber bulunmaktadır. Haberde, hükümet kuvvetlerine iltica eden Milliyetçilerin, terk ettikleri Milliyetçi saflarında ümitsizlik olduğuna dair açıklamalar yaptığı iddia edilmektedir.⁵⁵

Selim Ragıp konuyla ilgili bir yazı kaleme almıştır. Ragıp'a göre, İspanya'da Milliyetçilerin yenilgiye uğratılması durumunda ülkede komünist bir idare kurulacaktır ve bu gelişme Akdeniz'de güç dengesinin İtalya ve Almanya aleyhine değişmesi anlamına gelmektedir. Yanı sıra, böyle bir gelişme Fransız-Sovyet ittifakına bir de İspanya halkasının dâhil olması anlamına gelmektedir. Yazar, İspanya'nın Avrupa Kıtası'nı savaş sahası haline getirme olasılığını bu şekilde açıklamaktadır.⁵⁶

Cumhuriyet gazetesi, İspanya konusundaki siyasi teşebbüslerin sonuçsuz kaldığı bilgisini vermekte ve Almanya ile İtalya'nın Fransa'nın teklifini sürüncemede bıraktığından bahsetmektedir. Hatta İtalya ve Almanya'nın Milliyetçilerle anlaştığı ve İspanyol Fası'nın bunlar arasında paylaşılacağına dair bir rivayetin de olduğu okuyuculara duyurulmaktadır.⁵⁷ Ertesi gün ise Fransa'nın teklifinin devletler tarafından kabul edildiği bilgisi verilmektedir.⁵⁸ Asım Us ise Kurun'daki yazısında, İspanya'daki siyasi vaziyetin Fransa için tehlikeli bir hal aldığını ifade etmektedir. Milliyetçilerin galibiyeti durumunda Fransa'nın üç taraftan diktatörlükle çevrelenmiş olacağına dikkat çeken Us, böyle bir durumda Fransa'da da bir diktatörlüğün kurulabileceği iddiasında bulunmaktadır. Yazar, böyle bir durumda Fransa ile Sovyetler Birliği'nin arasının açılacağını savunmaktadır. Yazının “*İspanyada Vaziyet*” alt başlıklı bölümünde, son birkaç gündür İspanya'da Milliyetçilerin elinin kuvvetlendiği ifade

⁵⁴ Akşam, 8 Ağustos 1936, 1-2.

⁵⁵ Akşam, 10 Ağustos 1936, 1-2.

⁵⁶ Selim Ragıp, “*Almanya ve İtalya Niçin İspanya İşlerine Bu Derece Alaka Gösteriyorlar*”, Son Posta, 10 Ağustos 1936, 3.

⁵⁷ Cumhuriyet, 12 Ağustos 1936, 1.

⁵⁸ Cumhuriyet, 13 Ağustos 1936, 1.

edilmekte ve bunların kesin sonuç alma konusunda ümitlendiklerini dile getirmektedir. Yazar, Milliyetçilerin bu başarısında yardıma gelen Alman ve İtalyan uçaklarının büyük payı olduğunu savunmaktadır. Ancak Milliyetçilerin zafere ulaşabileceğinin henüz söylenemeyeceğini de ifade etmektedir.⁵⁹

Kurun'da, "*İspanya Hadiseleri Münasebetiyle İngiltere Hariciye Nezareti Bir Tebliğ Neşretti*" başlığını görmekteyiz. Başlığın altında: "*Devletler arasında bir ihtilaf olunca her iki muharip tarafa silah verilmeyecek*" cümlesi yer almaktadır. Yayınlanan tebliğde, İngiltere Hükümeti'nin, Fransa'nın İspanya'da süregelen mücadeleye hiçbir şekilde karışılmaması amacıyla ilgili devletler arasında bir anlaşma meydana getirilmesi çabalarına iştirak ettiği bildirilmiştir.⁶⁰

Tarafsızlık yaklaşımı, uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu görüşe göre, uluslararası hukuk, yabancı devletlerin meşru İspanyol hükümetine silah da dâhil olmak üzere ihtiyacı olan her türlü mal satımını serbest bırakmalarını gerektirmektedir. Ancak evrensel bir nitelik taşıyan bu kaideye aykırı hareket edilmiştir. Söz konusu tutum, meşru bir rejime karşı silaha sarılmış İspanyol generallerin tarafında yer almak olarak yorumlanmış ve İspanya'nın iç işlerine müdahale etmek olduğu savunulmuştur.⁶¹ Kurun yazarı Sadri Ertem'in: "*Bitaraflık*" başlıklı yazısı bu duruma işaret etmektedir. Yazar, İngiltere'nin İspanya'ya savaş malzemesi satmama yolundaki Fransız teklifini kabul etmesinin, oportünizmden başka bir şey olmadığını savunmaktadır. Çünkü Ertem, şimdiye kadar silah satışının yapılacağı kadar yapılmış olduğunu düşünmektedir. Hatta belki de silah piyasası satışa doymuş olduğu için böyle bir karar alınmış olabileceğini iddia etmektedir. Yazar, her iki tarafa da silah satışının yasak edilmesinin, hukuki açıdan da sorunlu olduğunu, çelişki içerdiğini düşünmektedir. Bu çelişki, İspanya'da hala öteki devletler tarafından tanınan, meşru bir hükümetin olmasından kaynaklanmaktadır. Ertem, kendisini korumak amacıyla silah satın almak isteyen meşru bir hükümeti geri çevirmenin hukuki bir gerekçesinin olamayacağına dikkat çekmekte ve şu eleştiriyi yapmaktadır: "*Kuvveti biraz zaafa uğrayan hükümet meşru dahi olsa onun haklarını inkar etmek, ezmek ve devlet hukukuna, haysiyetine tecavüz etmek bugünkü Avrupa için henüz bir ahlak halindedir. 'İspanya bitaraflığı' bunun misalidir.*"⁶² Ertem'in yazısı, İspanya İç Savaşı'nı meşru bir hükümete karşı başlatılmış bir ayaklanma olarak gördüğünü ve Cumhuriyetçilerin tarafını

⁵⁹ Asım Us, "*Dünya Siyasetine Toplu Bir Bakış*", Kurun, 22 Ağustos 1936, 1.

⁶⁰ Kurun, 16 Ağustos 1936, 2.

⁶¹ Sandoval ve Azcarate, *İspanya İç Savaşı (1936-1939)*, 55-56.

⁶² Sadri Ertem, "*Bitaraflık*", Kurun, 22 Ağustos 1936, 5.

tuttuğunu göstermektedir. Ancak yazarın bu yaklaşımını ideolojik bir temele oturtmadığı dikkat çekmektedir. Ulus gazetesinde, N. A. Küçüka imzalı bir yazı dikkat çekmektedir. Yazar, Versay Antlaşması'nın imzalanması ile yeni bir savaşın temellerinin atıldığını ifade ederek isabetli bir görüş ortaya atmaktadır. Küçüka, bu savaş tehdidinin giderek ivme kazandığını haklı olarak söylemektedir. Devletler arasında devam edegelen anlaşmazlıklar ve ideoloji kavgasının İspanya'da korkunç bir iç savaş olarak patlak verdiğini ifade eden yazar, bu iç savaşın şiddet dozuna dikkat çekmektedir. Küçüka, İspanya'da yaşanan mücadelenin, bu ülkenin sınırları dışına taşıtığını ve asıl tedirgin edici yönünün de bu olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, Fransa'nın önerisiyle, devletlerin İspanya sorununda tarafsız kalacaklarını vadetmelerini bir nebze rahatlatıcı bulmaktadır. Ancak buna çok da güvenmediği anlaşılmaktadır. Yazara göre, insanlar bu mücadelede hangi ideolojinin galip geleceğini büyük bir merakla takip etmektedir. Bu gibi hadiselerin özenme yoluyla başka ülkelere sıçramak gibi bir özelliğinin olduğunu savunmaktadır ve bu riski barış için bir tehdit olarak görmektedir. Yazarın, "Müdahale Etmeme Siyaseti"ni bir çeşit emniyet supabı olarak gördüğü, ancak Avrupa'da o dönemde mevcut olan güven vermez ortam nedeniyle bunu yeterli bulmadığı anlaşılmaktadır. Küçüka, yazısının son kısmında sözü Türkiye'ye getirmektedir. Türkiye'nin saldırgan olmadığını ama atıl durumda kalmayı tercih eden bir barışsever de olmadığını ifade etmektedir. Hadislerin Türkiye tarafından dikkatle takip edildiğini söylemektedir.⁶³ Küçüka'nın Ertem'den farklı olarak, Müdahale Etmeme Siyasetini iyi niyetli bir girişim olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

3. Milliyetçilerin Madrid Saldırısı

Milliyetçilerin, İspanya'nın başkenti olan Madrid'i ele geçirmek amacıyla yaptığı saldırılar İspanya İç Savaşı'nın önemli bir konusunu oluşturmaktadır. Coğrafi konumunun yanı sıra, dünyada yaratacağı etki Madrid'i Milliyetçiler için cazip bir hedef haline getirmiştir.⁶⁴ Nasyonalistler, savaşı kısa bir süre içinde ve kolayca kazanabilmenin Madrid'in ele geçirilmesiyle gerçekleşeceğini düşünmüştür.⁶⁵ Faşist kuvvetlerin Madrid'e yönelttiği saldırılardan ilki 1936 yılı sonbaharında gerçekleşmiştir.⁶⁶ General Mola tarafından idare edilen saldırıda, Milliyetçi kuvvetler asıl hedefleri olan Madrid'i ele geçirememiş, onun çok yakınında bulunan Toledo kentini işgal etmiştir. 1 Ekim'de, Franco devlet başkanı ve

⁶³ N. A. Büyüka, "Avrupa Buhranı", Ulus, 1 Eylül 1936, 1 ve 2.

⁶⁴ Sandoval ve Azcarate, *İspanya İç Savaşı (1936-1936)*, 70.

⁶⁵ Bora Salman, "İspanya'da İkinci Cumhuriyet ve İç Savaş (1936-1939)", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003, 144.

⁶⁶ Salman, "İspanya'da İkinci Cumhuriyet ve İç Savaş (1936-1939)", 145; Sandoval ve Azcarate, *İspanya İç Savaşı*, 70.

genelkurmay başkanı olarak atanmıştır.⁶⁷ Madrid'in Milliyetçilerin eline geçeceğine içeride ve dışarıda kesin gözüyle bakılmıştır. İtalya ve Almanya şehir düştüğü zaman faşist yönetimi tanımaya karar vermiştir.⁶⁸ Madrid'in düşmesinin beklendiği o zamanda, hükümet Bask Bölgesi'nde muhtar bir idarenin kurulmasını kabul etmiştir. Basklar koyu Katolik olmalarına rağmen İspanya İç Savaşı'nda hükümetin yanında yer almıştır. Milliyetçilerin önderlerinin Bask Bölgesi'nin özerkliğine karşı olmaları, bu bölgenin halkının böyle bir tavır almasına neden olmuştur. Yapılan halk oylamasıyla ilk Bask Hükümeti oluşturulmuştur. Ancak Madrid'in düşmesi durumunda, Bask Bölgesi'ndeki özerk yönetimin Milliyetçiler karşısında tutunması mümkün görülmemiştir.⁶⁹ Madrid'de Cumhuriyetçiler güçten düşerken, diğer cephelerde de savaş onların aleyhine bir seyir izlemiştir. İspanya Cumhurbaşkanı Madrid'den ayrılarak, beraberinde birkaç bakanla Barcelona'ya gitmiştir. Madrid hükümetinin değişmesi durumunda, yeni hükümetlerin anarşistlere de yer vermesine ve bu şekilde Milliyetçilere karşı verilen mücadelenin güçlendirilmesine karar verilmiştir.⁷⁰ Barcelona, bir Katalonya şehri olup, Cumhuriyet Hükümetine bağlı kalan bu bölge savaşın gidişatı üzerinde önemli rol oynayabilecek bir konumda bulunmaktaydı. Ancak bölgenin etkin bir rol oynayabilmesi için aşılması gereken bazı sorunlar mevcuttu.⁷¹ Durumun umutsuzluğu karşısında, 8 Kasım 1936'da Cumhuriyetçi hükümet Valencia'ya taşınmıştır. Ancak Halk Cephesi, Sovyetlerden gelen yardım ve Uluslararası Tugayların desteğiyle başarılı bir savunmaya imza atmıştır. Hadiselerin istedikleri gibi gelişmediğini gören Almanya ve İtalya, 18 Kasım'da Burgos Hükümetini tanımıştır.⁷² Bu gelişme üzerine, Cumhuriyetçi Hükümet bu iki ülkeyle ilişkisini kesme kararı almış ve bir beyanname yayınlamıştır. Söz konusu beyanname, Milliyetçilerin Madrid'de etkili bir direnişle karşılaştığı vurgulanmakta ve İtalya ile Almanya'nın saldırgan politikalar izleyen iki devlet olduğuna işaret edilmektedir. Cumhuriyet hükümetinin aldığı yardımlarla güç kazandığı ifade edilmekte ve başta Rusya olmak üzere Avrupa'da faşizmin egemen olmasını istemeyen tüm hür insanların kendilerinin yanında olduğu savunulmaktaydı. Beyanname, Cumhuriyet Hükümeti'nin İspanya'nın her yerinde halkı harekete geçirerek bu mücadeleyi kazanacağı iddiası öne çıkarılmaktaydı.⁷³ Milliyetçilerin başkente düzenlediği

⁶⁷ Salman, "İspanya'da İkinci Cumhuriyet ve İç Savaş (1936-1939)", 145.

⁶⁸ Aladağ, "İspanya İç Savaşı ve Türkiye", 32.

⁶⁹ BCA 30.10.236.593.16.

⁷⁰ BCA 30.10.236.593.19.

⁷¹ BCA 30.10.236.593.18.

⁷² Aladağ, "İspanya İç Savaşı ve Türkiye", 32.

⁷³ BCA 30.10.236.593.24.

saldırı, yukarıda bahsedilen direniş sonucunda başarısız olmuş ve Madrid, bir süreliğine de olsa, kurtulmayı başarmıştır.⁷⁴

Cumhuriyet gazetesi, Milliyetçilerin her koldan Madrid'e ilerledikleri bilgisini okuyucularıyla paylaşmaktadır.⁷⁵ İki gün sonra ise, Madrid önlerinde çok kanlı muharebelerin olduğu ve İspanya'da çok sayıda muhtar cumhuriyetin ortaya çıktığı bilgisi verilmektedir. Cumhuriyetin haberine göre, söz konusu muhtar hükümetler komünist ve Marksist esaslara dayanmaktadır.⁷⁶ Aynı gün, Sadri Ertem, Kurun'daki köşesinde bir yazı kaleme almış ve Madrid'in düşmesinin, Cumhuriyetçilerin kesin yenilgisi anlamına gelmeyeceğini kanıtlamaya çalışmıştır. Yazar, Madrid'in Milliyetçilerin eline geçmesinden sonra, İspanya'da sıkı bir sağcı diktatörlüğün kurulacağını ve bundan kimsenin şüphesinin olmadığını ifade etmektedir. Ancak yazar böyle durumlarda, başkent düşse bile mukavemetin devam etmesinin yakın tarihte örneklerinin olduğunu savunmakta ve İspanya'da böyle bir direniş için sebeplerin de uzun zamandan beri hazırlanmış olduğunu düşünmektedir. Ertem, Madrid düşse bile İspanya'da faşistlere karşı mücadelenin devam edeceğini, bazı iç ve dış nedenler sıralayarak savunmaktadır.⁷⁷ Ertem'in görüşlerine uygun olarak, Madrid'in tehdit altında olduğu günlerde, Cumhuriyetçilerin başkentini düşmesini her şeyin sonu olarak görmediği anlaşılmaktadır. Arquitain, İspanya'da yaşanan iç savaşlarda başkentini tehdit altına girmesinin, hatta düşmesinin olağan bir durum olduğunu ifade etmiştir. Sahillerin ve merkeze uzak kesimlerin daha dirençli olduğunu vurgulayan Arquitain, Madrid düşse bile mücadelenin devam edeceğini savunmuştur.⁷⁸

Ulus gazetesi, Madrid hükümetinin halka yaptığı çağırışı okuyucularıyla paylaşmıştır. Hükümet herkesi silah başına davet etmiş ve Cumhuriyetçilerin ya savaşı kazanması veya ölmesi gerektiğini söylemiştir. Habere göre, Madrid'in etrafında koyu duman bulutları görülmekte ve başkente pek yakında Milliyetçilerin saldırısının başlaması beklenmektedir.⁷⁹

Kasım ayının ilk iki haftasında, incelediğimiz gazeteler, vaziyetin Cumhuriyetçiler için vahametini ortaya koymaya yönelik başlıklar kullanmıştır. Akşam gazetesi de, hükümetin son tedbir olarak genel seferberlik ilan ettiğini yazmıştır. Kurun ise, aynı gün: "*Madrid Önünde*" başlığıyla yayınlanmıştır. Başlığın altında: "*Asiler şehrin bu hafta içinde alınacağını 'Dünyaya ilan' ediyorlar*" cümlesi görülmektedir. Habere göre, hükümet

⁷⁴ Aladağ, "İspanya İç Savaşı ve Türkiye", 32.

⁷⁵ Cumhuriyet, 3 Kasım 1936, 1.

⁷⁶ Cumhuriyet, 5 Kasım 1936, 1.

⁷⁷ Sadri Ertem, "*Madrid Düşükten Sonra*", Kurun, 5 Kasım 1936, 6.

⁷⁸ BCA 30.10.236.593.21.

⁷⁹ Ulus, 6 Kasım 1936, 1.

kuvvetleri iki saat süren bir mücadelenin ardından geri çekilmiştir.⁸⁰ Ertesi gün, Milliyetçilerin Madrid'in kenar mahallerine girdiği ve çok zayıf bir mukavemetle karşılaştıkları ifade edilmiştir.⁸¹ Aynı gün, Cumhuriyet: "*İhtilalciler Madrid'e Girdiler*" manşetiyle yayınlanmıştır. Manşetin altında, hükümetin Valencia'ya yerleştiği bilgisine yer verilmiştir.⁸²

Akşam gazetesi: "*Asiler dün Madrid'e girdi*" ve "*Madrid sokaklarında çok kanlı muharebeler oluyor, hükümet Madrid'den ayrıldı*" cümlelerine yer vermiştir.⁸³ Ulus gazetesi ise: "*Nasyonalistlerin Dün Madrid'i Aldığı Bildiriliyor*" şeklinde bir manşetle yayınlanmıştır. Manşetin hemen altında, bu haberin İspanya'nın Londra büyük elçiliği tarafından kesin bir şekilde reddedildiği bilgisi verilmiştir. İspanyol elçiliği Madrid'in hâlâ direndiğini ve Milliyetçilerin birçok mınıtkada püskürtüldüğünü savunmuştur.⁸⁴ Cumhuriyet yazarı Nadir Nadi, İspanya'da yaşanan iç savaşın bütün yayın araçlarının kullanıldığı bir propaganda savaşı halinde yürütüldüğüne dikkat çekmektedir. Nadi, İspanya'da yaşanan hadiselerin iddia edildiği gibi, para desteğiyle ve dışarıdan yapılan yardımlarla kotarılmış bir iş olamayacağını savunmaktadır. Yazara göre, parayla bazı kimseleri satın almak mümkün olsa da, bu kadar uzun süre bu kadar ateşli bir şekilde savaşmanın sadece maddi menfaatle olamayacağını ifade etmektedir. Nadi, propagandanın insanlar üzerinde o kadar büyük bir tesirinin olduğuna inanmamaktadır. Yazar, İspanya'da patlak veren ihtilali sınıf mücadelesinin iktidara taşıdığı aşırı sol hareketlere, geleneklerine bağlı İspanyol halkının verdiği bir tepki olarak görmektedir. Nadi, milliyetçilerin ulaştığı başarıyı şöyle yorumlamaktadır: "*Türkçesi, millet mefhumu, en güç şartlar içinde olsa bile, sınıf mücadelesini yenen, bağırında eriten, ona üstün bir varlık olduğunu bugün İspanya'da bir kere daha ispat ediyor.*" Yazar, zafere ulaştığını düşündüğü Franco'yu iki sorunun beklediğini düşünmektedir: Artık ihtilalci rolünü devralacak olan komünistlerle mücadele ve kendisinin diğer devletler tarafından meşru bir hükümet olarak tanınması sorunu. Nadir Nadi, İtalya ve Almanya'nın hiç şüphesiz Franco'yu tanıyacağını, İngiltere ve Fransa'nın izleyeceği yolun belirsiz olduğunu hatırlatmaktadır. Yazar, son zamanlarda hadiselerin İtalya lehine geliştiğini ve bu durumun İngiltere ve Fransa'yı daha fazla yakınlaştıracığını savunmaktadır.⁸⁵

⁸⁰ Kurun, 6 Kasım 1936, 1-2.

⁸¹ Akşam, 7 Kasım 1936, 2.

⁸² Cumhuriyet, 7 Kasım 1936, 1.

⁸³ Akşam, 8 Kasım 1936, 2.

⁸⁴ Ulus, 8 Kasım 1936, 1.

⁸⁵ Nadir Nadi, "Madrid Düştükten Sonra Yeni Problemler", Cumhuriyet, 9 Kasım 1936, 1 ve 2.

Muharrem Feyzi Togay, Madrid'in tümüyle Milliyetçilerin eline geçmesi durumunda, savaşın onların lehine bitmesi için çok önemli bir adım atılmış olacağını savunmaktadır. Madrid'in düşmesinin zaten gevşek olan anarşist ve komünistlerin oluşturduğu birliği hepten zaafa uğratacağını iddia etmektedir.⁸⁶ Cumhuriyet, Milliyetçilerin hala Madrid'i alamadıklarını ve Cumhuriyetçi milislerin saldırıları püskürttüğünü, 11 Kasım'da okuyucularına duyurmuştur.⁸⁷ Akşam gazetesi de Milliyetçilere karşı çok kuvvetli bir direniş sergilendiğini yazmıştır.⁸⁸ Ulus gazetesi ise, Madrid önlerinde gerçekleşen muharebenin kesin bir sonuç vermeden devam ettiği bilgisini vermektedir. Ulus'un haberine göre, Milliyetçiler ilerlediklerini iddia etmekte, Cumhuriyetçiler ise bunu tekzip ederek Milliyetçilerin her tarafta püskürtüldüğünü savunmaktadır.⁸⁹

Togay, Franco Hükümeti'nin; Almanya, İtalya ve Portekiz tarafından tanınmasından sonra İngiltere'nin tutumunun merakla beklendiğine işaret etmektedir. Togay, İngiltere'nin tarafsızlığını korumak konusunda kararlı olduğunu savunmaktadır. Yazara göre, İngiltere kendisinden çok Fransa'yı düşünerek bu kararı almıştır. Togay'ın düşüncesine göre, İspanya sorununun Sovyetler Birliği ile Almanya ve İtalya'yı savaşa sürüklemesi tehlikesi bulunmaktadır. Bu durumda Sovyetler ile ittifakı bulunan Fransa'nın da savaşa girmek zorunda kalacağını düşünmektedir. Hatta Fransa'yı ezen Almanya ve İtalya'nın Japonya ile birlikte Sovyetler Birliği'ne saldıracağını iddia etmektedir. Böyle bir durumda İngiltere'nin de seyirci kalamayacağını savunmakta, İngiltere'nin tutumunu geliştirdiğini bu teoriyle açıklamaya çalışmaktadır. İspanya sorunundan bir Avrupa savaşının çıkma ihtimalinin bu suretle azaldığını iddia etmektedir.⁹⁰

Kasım ayının ortalarında, Cumhuriyetçilerin toparlanmaya başladığını gösteren başlıklar görmekteyiz. Kurun gazetesinde: "*Vaziyete Madrid Hâkim*" başlığını ve bu başlığın altında; "*Hükümet kuvvetleri tanklarla büyük bir taarruza geçtiler*" cümlesini görmekteyiz.⁹¹ Ertesi gün ise Sadri Ertem, Madrid'i savunan Cumhuriyetçileri överek, tarafını bir kez daha belli ettiği bir yazı kaleme almıştır: "*Madrid bana 'Termopil'i hatırlatıyor. Daha dün Madrid'in kapılarında 2000 Leonidas toprağa karıştı. Bir fikir için günde iki bin delikanlıyı feda edebilen bir insanlık korkulacak kadar çetin bir kuvvettir. Onun önünde ne modern tank, ne cansız, ruhsuz ve şatafattan ibaret olan asalet, ne de kaba teknik harikalar haledemez.*"

⁸⁶ Muharrem Feyzi Togay, "*Madrid Kapılarında Muharebe*", Cumhuriyet, 10 Kasım 1936, 2.

⁸⁷ Cumhuriyet, 11 Kasım 1936, 1.

⁸⁸ Akşam, 11 Kasım 1936, 1.

⁸⁹ Ulus, 11 Kasım 1936, 1.

⁹⁰ Togay, "*İspanya İşleri ve Locarno*", Cumhuriyet, 25 Kasım 1936, 2.

⁹¹ Kurun, 14 Kasım 1936, 2.

Yazar, Madrid müdafaasının kendisine Kuvay-ı İnzibatiye ile Kemalistlerin yapmış olduğu çarpışmaları hatırlattığını söylemektedir. Ertem'e göre, cumhuriyetçilerin gözlerini kırpmadan ölüme yürümekte olduğunu savunmakta ve bunu millet iradesinin bir davası olarak görmektedir. Madrid önlerinde Milliyetçilerin aylardan beri ilerleyememesinin bunun bir kanıtı olduğunu iddia etmektedir.⁹²

Akşam gazetesi, yeni bir gelişmeyi: “*Dünya Sulhu 1914'ten Beri En Büyük Tehlike Karşısında*” manşetiyle okuyucularına duyurmuştur. Söz konusu gelişme, Almanya ve İtalya'nın Franco Hükümetini tanınmasıdır. Gazeteye göre, iki ülkenin bu hareketi vaziyeti çok karıştırmıştır. Akşam, Fransız basının bu konudaki görüşüne de yer vermiştir. Milliyetçilerin Madrid'i ele geçirmekte zorlanmasının Almanya ve İtalya'yı bu kararı almaya sevk ettiğini savunan Fransız basını, bu iki devletin iç savaşın uzamasından endişe ettiklerini iddia etmektedir.⁹³

Ulus gazetesi, Madrid'de cumhuriyetçilerin şiddetli bir direnişe devam ettikleri bilgisini vermekte ve şehrin birkaç gün daha düşmemesi durumunda Franco'nun zor durumda kalacağına dair bir iddiayı okuyucularıyla paylaşmaktadır. Ulus gazetesinin, Franco için kötümser bir tablo çizmeye çalıştığı görülmektedir. Başkentini ele geçirilmesinin ancak manevi bir anlamının olduğunu savunan Ulus, bunu başarsa bile Franco'ya pahalıya patlayacağını savunmaktadır. Haberde, Franco'nun Barcelona limanını abluka etmeye gücü olmadığı için bombardıman etmekle yetindiği şeklinde bir yorum yapılmaktadır.⁹⁴

Akşam gazetesinde: “*Asiler Madrid'e Hücum Etmekten Vaz mı Geçiyorlar?*” başlıklı bir haber görmekteyiz. Habere göre, Milliyetçiler Madrid'i saldırıyla ele geçirmek yerine, kuşatmayla teslim zorlama kararı almıştır.⁹⁵ Son Posta: “*Asiler Madrid'den Çekiliyor*”, şeklinde bir başlık kullanmıştır.⁹⁶ Muhittin Birgen, Almanya ve İtalya'nın Franco'ya destek vermek ve Batı Akdeniz'e yerleşmek amacıyla harekete geçtiğini, bunun üzerine İngiltere'nin Malta'daki donanmasını devreye soktuğunu söylemektedir. Bunların bir fırtına alameti olduğunu savunan Birgen, yazısını şu cümlelerle bitirmektedir: “*Fakat öyle görünüyor ki alakadarlar bu münasebetle İngiltere'ye yeni bir teminat vermişlerdir. Bu sayede de fırtına*

⁹² Sadri Ertem, “*Madrid'in Kapısı*”, Kurun, 15 Kasım 1936, 5.

⁹³ Akşam, 20 Kasım 1936, 1.

⁹⁴ Ulus, 23 Kasım 1936, 1.

⁹⁵ Akşam, 28 Kasım 1936, 2.

⁹⁶ Son Posta, 28 Kasım 1936, 1.

yatışmış gibidir; eğer bir taraftan yeni bir rüzgar üflemezse...Mevsim de rüzgar mevsimidir!”⁹⁷

Kasım ayının sonlarında, Milliyetçiler için kötümser sayılabilecek başlıklar görmekteyiz: “*Madrid Etrafındaki Harp: 22 Günlük Muharebe Hiçbir Netice Vermedi*”, “*Termometre Sıfırdan Aşağı 10 Derece, Asilerin Siperleri Su Doldu.*” Haberde, milliyetçilerin kama şeklinde bir saldırıyla, Madrid’in savunmasını yarmaya dayalı planlarının akamete uğramış gibi görüldüğü savunulmaktadır. Madrid’i müdafaa için Bask Bölgesi’nden getirilen milislerin, önemli başarılar kazandığına dair iddiaya yer verilmiştir.⁹⁸ Ertesi gün, Cumhuriyetçilerin karşı saldırıya geçtiğine dair bir haber göze çarpmaktadır. Hükümet kuvvetlerinin elinin kuvvetlendiğinin, Milliyetçiler tarafından da teyit edildiği bilgisi verilmiştir.⁹⁹

Akşam gazetesinde: “*Madrid’de Harp Şiddetlendi*” şeklinde bir başlık yer almaktadır. Bunun altında: “*Asiler, Tebliğlerinde Muvaffakiyetler Kazandıklarını Bildiriyorlar*” cümlesi göze çarpmaktadır. Haberde, çarpışmaların devam ettiği ve hükümet kuvvetlerinin bazı başarılar kazandığı ifade edilmektedir. Madrid, Milliyetçilerin düzenlediği bir saldırının püskürtüldüğünü ifade ederken, Milliyetçiler hadiselerin tekrar lehlerine gelişmeye başladığını iddia etmiştir.¹⁰⁰ Kurun gazetesi: “*Hükümetin İleri Hareketi Geri mi Kaldı*” şeklinde bir başlık kullanmıştır. Bunun altında: “*Madrid Etrafında Yeniden Şiddetli Çarpışmalar Oluyor*” cümlesi yer almaktadır. Haberde; “*Asiler Mütareke mi İstediler*” şeklinde bir alt başlık yer almaktadır. Franco’nun Valencia hükümetine barış teklifinde bulunduğu dair bir iddia ortaya atılmış ancak Milliyetçiler bu iddiayı yalanlayarak saçma olduğunu ifade etmiştir. Bir başka alt başlık; “*Madrid’i Müdafaa Edenler Kuvvet Buldu*” şeklinde olmuştur. Katalonya’daki durum hakkında “*Hakikat*” başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Söz konusu yazıda, Madrid’i savunan birliklerin, önceleri büyük bir disiplinsizlik içerisinde oldukları, şimdi ise büyük bir düzen içerisinde buldukları ifade edilmiştir. Aynı yazıda, Madrid’i savunanların artık iyi silahlanmış oldukları ve iyi beslendikleri savunulmuş ve şöyle bir açıklama yapılmıştır: “*Bu değişikliklerin amilinin Rusya olduğu gizlenmiyor. Barcelona’da Sovyetler Birliğini temsil eden herkes, İspanya’nın hakiki kurtarıcıları*

⁹⁷ Muhittin Birgen, “*Akdeniz Fırtınaları*”, Son Posta, 28 Kasım 1936, 2.

⁹⁸ Akşam, 29 Kasım 1936, 1 ve 5.

⁹⁹ Akşam, 30 Kasım 1936, 2.

¹⁰⁰ Akşam, 1 Aralık 1936, 2.

sayılarak, büyük bir itibar görüyor.” Haber, Sovyetlerden yeni yardımların yola çıktığı bilgisi verilerek sona erdirilmiştir.¹⁰¹

Akşam gazetesi: “*Madrid’de Hükümet Kuvvetlerinin Taarruzu Tardedildi*” şeklinde bir başlık atmıştır. İkinci sayfada ise: “*İngiltere, Fransa Tavassut Edecekmiş*” ve “*Almanya’nın İspanya’ya 5.000 Kişi Gönderdiği İddia Ediliyor*” cümlelerini görmekteyiz. Habere göre, İngiltere ve Fransa, İspanya İç Savaşı’na son vermek için girişimde bulunmuştur ve papanın da bu girişime yardım etmesi beklenmektedir. Akşam gazetesi bu bilgiyi verdikten sonra şöyle bir yorumda bulunmuştur: “*Birkaç hafta evvel böyle bir teşebbüs netice veremezdi. Hâlbuki şimdi Madrid önündeki güçlükler yüzünden Franco hükümetinin de tavassutunun iyi karşılaması muhtemeldir.*” Akşam gazetesine göre basın iki tarafın da bitkin bir halde olduğunu savunmaktadır. Buna göre, General Franco artık asker toplamakta zorlanmaktadır ve iki tarafa da yardım gönderilmesinin önü alınmak üzeredir, sadece Almanya biraz güçlük çıkarmaktadır.¹⁰²

Kurun gazetesinde “*30 tayyare dün öğleden sonra Madrid’i bombardıman etti*”, “*150 kişi öldü, 100 kişi yaralandı*” cümlelerine rastlamaktayız. Habere göre, Kadiks şehrine yabancı gönüllülerin çıkması bazı endişeler yaratmıştır. Komünist Mundo Abrero gazetesi, halkı yılgınlığa düşmemesi konusunda uyarmıştır. Bu gazete, Madrid üzerinde Milliyetçilerin baskısının artacağına dair işaretlerin olduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyetçi Hükümet kuvvetlerinin Burgos vilayetine girdiği haberde ortaya atılan bir diğer iddia olmuştur.¹⁰³ Ulus gazetesi: “*Cephelerde Çarpışmalar Devam Ediyor*” şeklinde bir başlık kullanmayı tercih etmiştir. Ulus’ta, Cumhuriyetçilerin Burgos’a 45 kilometre kadar yaklaştığı yolunda bir bilgi verilmektedir. Haberin devamında: “*Hükümetçiler Burgos Yolunda*” şeklinde bir alt başlık kullanılmakta, Madrid cephesinde ise değişen bir şey olmadığı ifade edilmektedir. Milliyetçilerin Madrid’de zehirli gaz kullandığına dair haberin tekzip edildiği bilgisi okuyucularla paylaşılmaktadır.¹⁰⁴ Son Posta’da: “*Madrid Önünde Bir Çok Ecnebi Zabıt Maktul Düştü*” şeklinde bir başlık görmekteyiz. Bunun altında: “*Hükümet kuvvetlerinin Madrid önündeki mukabil taarruzu muvaffakiyetle neticelendi. Asiler mevzilerini terk ettiler*” cümleleri yer almaktadır. Habere göre, Milliyetçilerin Madrid’e gerçekleştirdiği taarruza, Hükümet kuvvetleri etkili bir direnişle karşılık vermiş, ardından karşı saldırıya geçmiş ve bunda da başarı sağlamıştır. Hükümet kuvvetleri, Milliyetçilerin ele geçirmiş oldukları

¹⁰¹ Kurun, 1 Aralık 1936, 1-2.

¹⁰² Akşam, 2 Aralık 1936, 1-2.

¹⁰³ Kurun, 6 Aralık 1936, 1 ve 7.

¹⁰⁴ Ulus, 7 Aralık 1936, 1 ve 6.

mevzileri geri almanın yanı sıra, onların saldırıdan önce buldukları hatların daha ilerisine ulaşmıştır. Milliyetçilerin Genel Karargahı, Madrid civarında elde ettikleri ganimetlerin, yabancı hükümetlerin Cumhuriyetçi Hükümete yardım ettiklerini kanıtlar nitelikte olduğunu açıklamıştır. Savaşta ölen 270 komünistten ancak birinin İspanyol olduğu, diğerlerinin İngiliz ve çeşitli milletlerin vatandaşı olduğu açıklanmıştır.¹⁰⁵ Akşam gazetesinde: “*Madrid etrafında kanlı bir harp*” ve “*Asiler şiddetli taarruzda bulundular, bunların hepsi de tardedildi*” cümlelerine rastlamaktayız. Haberde verilen bilgiye göre, önceki gün Madrid’e karşı gerçekleştirilen saldırı, başkentin kuşatılmasından beri yapılan en şiddetli taarruz olmuştur. Milliyetçilerin saldırısı, ani bir şekilde ve şiddetli bir topçu ateşiyle başlamış, Cumhuriyetçilerin karşı ateşi gecikmeli olmuş ve her iki taraf da ağır kayıplar vermiştir. Karşı saldırıya geçen Cumhuriyetçiler, Milliyetçileri püskürtmeyi başarmıştır.¹⁰⁶ Ertesi gün Akşam gazetesinde: “*Madrid’e Taarruz Durdu*” başlığını görmekteyiz. Müdafaa Komitesi’nin yaptığı açıklamaya göre, Milliyetçilerin Madrid cephesinde yaptığı saldırı tamamen durdurulmuştur. Milliyetçilerin saldırısından sonra, savaş meydanında çok sayıda Alman’ın cesedinin bulunduğu bilgisi de verilmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Son Posta, 24 Aralık 1936, 3.

¹⁰⁶ Akşam, 29 Aralık 1936, 2.

¹⁰⁷ Akşam, 30 Aralık 1936, 2.

Sonuç

İspanya İç Savaşı'nın 1936 yılı boyunca takip ettiği seyri incelediğimiz bu çalışmamızda, Türk basınının genel olarak gelişmelere yaklaşımları yakalanmaya gayret gösterilmiştir. İlgili dönemde yayınlanan, tiraj ve büyüklük bakımından öne çıkan beş gazete çalışmada aydınlatıcı bir rol oynamıştır. İncelemiş olduğumuz gazetelerde İspanya İç Savaşı'yla ilgili verilen haberlerde bir tarafsızlık kaygısı göze çarpmaktadır. Savaşın gidişatı okuyuculara duyurulurken hem Cumhuriyet Hükümeti'nin hem de Milliyetçilerin tebliğlerine yer verilmiştir. Gazetelerin her iki tarafın verdiği bilgileri de pek güvenilir bulmadığı anlaşılmaktadır. Haberlerde en başından beri Milliyetçiler için “isyancı” sıfatı kullanılmış ancak gazetelerin Cumhuriyetçilerden yana olan tavrı haberlerden çok köşe yazılarında kendini göstermiştir. Savaşın başlamasında sol cenahın hatalarının da rol oynadığı tespitinde bulunulmuş ancak Milliyetçilerin meşru bir hükümete karşı ayaklanan asiler olduğu köşe yazılarında savunulmuştur. Cumhuriyetçilere duyulan yakınlık, özellikle Milliyetçilerin Madrid'e yönelttiği saldırı esnasında belirginleşmiştir. Yazarlar, Madrid müdafilerini öven ifadeler kullanmışlar ve İspanya'da yaşananın ideolojik temelli bir mücadele olduğunu savunmuşlardır. Ancak Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi'nin farklılık arz eden bir yazısı dikkati çekmektedir. Yunus Nadi, söz konusu yazısında İspanya'da yaşanan iç savaşın ideolojik bir mücadele olduğunu kabul etmemiş ve Milliyetçilere karşı da daha olumlu bir tavır takınmıştır. İç Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, hadisenin Avrupa üzerindeki etkisi ve büyük devletlerin tutumlarına dair haber ve yazılar yayınlanmış, yazarlar İspanya'da yaşanan mücadelenin Avrupa'nın büyük devletleri arasında bir savaşa sebep olabileceğine dair yorumlar yapılmaya başlanmıştır. “Müdahale Etmeme Siyaseti” yazarların eleştirisi oklarının hedefi olmuştur. İsabetli bir şekilde, bu politikanın aslında Milliyetçilere yaradığı, samimi ve etik olmadığı yolunda yorumlar yapılmıştır. Türkiye'nin İspanya İç Savaşı karşısında nasıl bir tavır alması gerektiği konusuna neredeyse hiç temas edilmemiş olması dikkati çekmektedir. Bu durum, kanaatimizce Türkiye'nin, Cumhuriyetçilere sempati duymakla beraber, bekle gör politikası izlediğinin bir kanıtı olarak görülebilir. İspanya İç Savaşı, oldukça kanlı bir şekilde cereyan etmiştir. Gazetelerde bununla ilgili haberlere sıkça yer verilmiştir ve köşe yazarları da bu noktaya temas etmiştir.

Madrid'i ele geçiremeyen Milliyetçiler, ilerleyen günlerde Cumhuriyetçiler karşısında bazı yenilgiler almıştır. Ancak Milliyetçilerin dışarıdan aldığı destek savaşın dengesini

değiştirmiştir. 1937 yılı yazında Milliyetçiler Bask Bölgesi'ni ve aynı yılın Ekim ayında da Asturias'ı ele geçirmiştir. Böylece Cumhuriyetçilerin önemli sanayi bölgeleriyle bağı kopmuştur. 1938 yılında Milliyetçilerin ilerlemesi ivme kazanmıştır. Hitler'in Çekoslovakya üzerine yürütmesine kapı aralayan Münih Antlaşması, demokrasilerin yatıştırma politikasını terk etmeyeceğini göstermiştir. Bu, Cumhuriyetçiler için durumu daha da umutsuz hale getirmiştir. Katalonya'yı ele geçiren Milliyetçiler, 1939 yılının Ocak ayında büyük önem taşıyan Barcelona'ya girmiştir. 7 Mart'ta Madrid'de komünistler ve karşıt gruplar arasında kanlı bir çatışma başlamıştır. Mukavemetleri kırılan Cumhuriyetçiler silah bırakmaya başlamış ve 28 Mart 1939'da Milliyetçiler Madrid'e girmiştir. İspanya İç Savaşı böylece sona ermiş ve Akdeniz'de yeni bir faşist rejim daha kurulmuştur. İngiltere ve Fransa'nın İspanya İç Savaşı'na rağmen devam ettirdiği yatıştırma politikası, İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyememiştir. Bu politikanın yanlışlığını ancak Hitler'in Münih Antlaşması'na aykırı bir şekilde Çekoslovakya'yı parçalaması üzerine görebilen İngiltere ve Fransa, Almanya'nın yapacağı bir saldırıya karşı Polonya'ya güvence vermiştir. Beklenen dünya savaşı da Almanya'nın Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla başlamıştır. İspanya İç Savaşı, incelediğimiz gazetelerin endişelendiği gibi İkinci Dünya Savaşı'nın doğrudan sebebi olmamıştır. Ancak savaşı hazırlayan etmenlerden birisi olarak kabul görmüştür.

Kaynaklar

BCA 30.10.236.593.16.

BCA 30.10.236.593.18.

BCA 30.10.236.593.19.

BCA 30.10.236.593.21.

BCA 30.10.236.593.24.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “İspanya”, c. 13, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1993, 39 ve 40.

ALADAĞ, S., “İspanya İç Savaşı ve Türkiye”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2011.

ARMAOĞLU, F., *20. Yüzyıl Siyahi Tarihi*, c. 1-2: 1914-1995, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007.

BEYDİLLİ, K., “İspanya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 23, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, 161.

BİRLİK, G. K.; “İspanya İç Savaşında Türk Dış Politikası (1936-1939)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 12, sy. 24 (2016): 122-155.

CASANOVA, J., *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

KARR, E. H., *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, çev. Ali Selman, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

KUNERALP, S., “İspanya İç Savaşı ve Türkiye”, *Tarih ve Toplum*, 37, (1987): 6-8.

ORAN, B. (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (c.1: 1919-1980), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

SALMAN, B., “İspanya’da İkinci Cumhuriyet ve İç Savaş (1936-1939)”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, 2003.

SANDOVAL, J. ve AZCARATE, M., *İspanya İç Savaşı (1936-1939)*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Köprü Yayınları, 1969.

SERTEL, S., “Türk Hariciye Raporlarına Göre İspanya İç Savaşı (1936-1939)”, *TAD*, C. 34 / sy. 57 (2015): 271-290.

URÍARTE, C., “İspanyol İç Savaşı’nın (1936-1939) Türk Basınına Yansıması”, XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994, 2629-2637.

Akşam

Cumhuriyet

Kurun

Son Posta

Ulus